

ОБ’ЄКТИВАЦІЯ ПЕСИМІСТИЧНОЇ ТА ОПТИМІСТИЧНОЇ ТОНАЛЬНОСТЕЙ У ВІРШАХ АФРО-АМЕРИКАНСЬКИХ ПОЕТІВ ХХ – ХХІ СТОЛІТТЯ

Ганна ШЕЛДАГАЄВА (Херсон, Україна)

Стаття присвячена вивченню засобів об’єктивації песимістичної та оптимістичної тональностей у поетичних текстах афро-американських літераторів ХХ-ХХІ століть. Наведено приклади заміни песимістичного емотивного маркування лінгвокультурем на оптимістичне, що робить можливим перепрограмування стереотипного сприймання чорношкірої людини. Виділено зразки еволюціонування символіки кольорів, що створює основу для заміни старих стереотипів новими.

Ключові слова: *етно-культурний смисл, тональність, символіка кольору, лінгвокультурема, мультикультуралізм.*

Статья посвящена изучению средств объективации пессимистической и оптимистической тональностей в поэтических текстах афроамериканских литераторов ХХ-ХХІ столетий. Приведены примеры замены пессимистического эмотивного маркирования лингвокультурем на оптимистическое, что делает возможным перепрограммирование стереотипного восприятия чернокожего человека. Выделено образцы эволюционирования символики цвета, что создаёт основу для замены старых стереотипов новыми.

Ключевые слова: *этнокультурный смысл, тональность, символика цвета, лингвокультурема, мультикультурализм.*

The article deals with the means of objectifying pessimistic and optimistic tonalities in Afro-American poetic texts of ХХ-ХХІ centuries. Poetic texts are taken as the sources of illustrative material in this research, the language resources used in them being viewed as arguably having a greater potential of mirroring subtle ethnic characteristics when compared with those used in prose. The social significance of modern Afro-American poetry is dwelt on, and examples of changing pessimistic emotive marking of linguoculturemes into optimistic are given, these changes making it possible to reform the stereotypes of black man’s perception. The instances of colour symbolism evolution are singled out, such evolution creating the background for converting the old stereotypes into the new ones. Building up experience in studying the linguistic means of reflecting ethno-cultural meanings is viewed as important in terms of researching the peculiar features of the complicated mutual ethnic influence in the developing multicultural communities.

Key words: *ethno-cultural meaning, tonality, colour symbolism, linguocultureme, multiculturalism.*

Події кінця ХХ століття в усьому світі обумовили розробку концепції мультикультуралізму, який відобразив особливості структури етнорасового складу населення США. У той же час, життя зруйнувало панівне на початку ХХ століття переконання про те, що чинник етнічності буде поступово втрачати своє значення внаслідок модернізації, індустріалізації, демократизації. Етнічність та пов'язані з нею форми етноцентризму не тільки не втратили, а й значно посилили свій вплив на сучасне соціальне й політичне життя. У сучасній літературі США актуалізуються питання про збереження неповторного культурного досвіду численних етносів, які населяють Сполучені Штати. У цьому контексті афро-американська література набуває особливої важливості, адже літературна творчість, поетична творчість зокрема, зіграла важливу роль у формуванні самосвідомості афро-американців, їхньому фізичному звільненню від рабства і, як наслідок, духовному звільненню від власної стереотипної думки про себе як рабів.

Українська наукова спільнота не залишається осторонь необхідності глибокого вивчення афро-американських етнічних уявлень. Вчені Белєхова Л.І., Воробей Н.В. вивчали особливості втілення етнокультурних смислів у словесно-поетичних образах афро-американської поезії. На нашу думку, розширення діапазону таких досліджень та накопичення досвіду вивчення способів відображення етнокультурних смислів є дуже важливим в тому числі й для українського суспільства, яке стає все більш мультикультурним поряд з іншими суспільствами сучасного світу.

У згаданих вище дослідженнях виділяються песимістичні етнічно обумовлені теми поезії: *гноблення темношкірої людини, расизм, рабство, боротьба темношкірої людини за свободу, відчуження темношкірої людини, печаль, панування білої людини* [1, с. 8-10]. У нашій статті ми також звернемося до цих тем. Але, на нашу думку, на поточному етапі розвитку афро-американської поезії важливо також виявити непрямі номінації, які передають *оптимістичну тональність*, що характеризує життя чорношкірих у США. У

цьому нам допоможе вивчення символіки кольору та засобів об'єктивації оптимістичної тональності у віршах афро-американських поетів.

Поетична думка є особливим видом думки людини й обумовлена етнічними особливостями набагато більше, ніж думка прозова. Томас Стірнс Еліот у своїй статті «Соціальне призначення поезії» доводить, що «...поезія набагато тісніше пов'язана з рідним ґрунтом, ніж проза...» [2, с. 164]. Т.С. Еліот, по суті, пояснює, що емоційне «маркування» мовних одиниць, вжитих у поетичних творах, набагато сильніше, ніж у прозових. На доведення своєї думки, письменник також наводить наступний аргумент: «Потяг використовувати європейські народні мови у якості літературних [замість латини] був викликаний саме поезією<...>жоден вид мистецтва не відстоює настільки сильно свої національні особливості, наскільки це характерно для поезії». Хоча письменник аналізує призначення поезії загалом, без огляду на окремо взятий етнос, услід за Т.С.Еліотом, ми можемо сказати, що й соціальне призначення афро-американської поезії було й залишається дуже важливим: відображаючи етнокультурні особливості етносу, що розвивається, проаналізувати їх та переформатувати ті, які виявилися шкідливими для розвитку етносу, щоб, можливо, перепрограмувати етнічну свідомість на позитивний емоційний лад, не дивлячись на складну й трагічну його історію. Проаналізувавши історичні передумови розвитку афро-американської літератури, ми дізналися, що на поточному етапі для неї характерні вже не теми масового протесту, а скоріше внутрішньоетнічна проблематика, що настрій творів, особливо жіночих, дійсно змінився на більш оптимістичний: чорношкіра людина нарешті ствердилася як повноцінний громадянин Сполучених Штатів. Проаналізувавши ж етнічні особливості як фактор впливу на формування поетичної думки, ми можемо стверджувати, що саме поезія (набагато більше за прозу) відображає особливості етнокультурного розвитку афро-американської спільності й зіграла в становленні цього унікального етносу важливу роль: «...поезія вносить зміни до мовлення, сприйняття й життя всіх членів суспільства, усього народу...» [2, с. 165].

Як відомо, у художньому творі колір функціонує не як безпосередня природна даність, а як одна з поетичних категорій, що набуває певного ідейно-естетичного значення. **Символічним колір стає тоді, коли набуває такої ж, як і символ,** здатності опосередковано вказувати на сутність якогось явища. На відміну від метафори, яка створює певну абстрактну дійсність, **символ**, у тому числі символічний колір, лише *створює атмосферу для розуміння поетичного образу*, органічно вливається в нього та семантично його доповнює [3, с. 2]. Зрозуміло, що створення художнього образу відбувається на рівні *підсвідомості*. Адже *митець* не вигадує зовнішню форму символу навмисне: вона підказана підсвідомістю. Розуміння символу *читачем* відбувається послідовно: спочатку через сприймання символу на підсвідомому (інтуїтивному) рівні завдяки появі ряду асоціацій, а потім – через усвідомлене дешифрування символу завдяки розумінню його зв'язку з явищем чи предметом дійсності. За такою ж схемою відбувається дешифрування лінгвокультурам, а у випадку афро-американської поезії *використання символіки кольору пов'язане не тільки з художнім сприйманням кольорів, але й із стереотипами*, що існують на рівні етнокультурної свідомості народу та визначають свідомість людей, об'єднаних спільними антропологічними ознаками (чорношкірі, колишні раби). Отже, у випадку чорношкірих поетів, ми говоримо, здебільшого, про *символіку білого та чорного кольору*, використання якої посилює сприйняття етнокультурних смислів, присутніх у поетичних творах.

Так, символіка чорного кольору присутня у трагічному контексті безневинного страждання або загибелі чорношкірих рабів. У поезії афро-американця **Каламу Їа Салаам** (народ. 1947 р.) *'Names, Places, Us'* зустрічаємо епітети *...black bones...black flesh...*, коли мова йде про останки чорношкірих, поховані під товщею океану, до яких волів би приєднатися по смерті і автор вірша. Чорний колір посилює атмосферу жаху й безвиході загиблих і підкреслює почуття поета – нашого сучасника, який робить свій вибір свідомо, адже заключний (емоційно маркований) графічно виділений

рядок (капіталізація) містить слова: “...**BLACK FOREVER MORE!**”. У вірші ж **Карла Філіпса** (народ. 1959) ‘*Hymn*’ чорний колір постає як символ смерті, переслідування та вічної втечі: «...*death, the gleam of the world darkening...other nights figured with the inevitably **black car**...*». У цьому ж творі поряд з чорним присутній синій колір як символ одного для всіх людей Бога: «*God: as parable, any steep and **blue water** things ...are always there to be sounded*». Поет **Гіл Скотт Херон** (1949 – 2011) використовує символіку білого кольору у вірші ‘*The Klan*’, яка посилює негативне враження від жорстокості білошкірих негідників, у той час як білий колір лише приховує їхню справжню сутність: «...*each one wore a **mask of white** ... / For underneath his **white disguise** / I have looked into his eyes*».

У інших творах символіка кольорів – білого і чорного – створює контрастне тло, і втілює ідею про справжні якості людей з будь-якою шкірою. У вірші ‘*All That’s Black Ain’t Brother*’ (назва вірша, до речі, побудована за схемою приказки ‘*It is not all gold that glitters*’ [«Не все те золото, що блищить»]) **Каламу Їа Салаам** фразою «...*see **that black boy** over there: he’s **white**...*» описує людину, що стала керуватися мораллю тих білошкірих, у яких на першому місці гроші та задоволення. Білий колір символізує тут зраду свого народу. Той же автор у ще одному поетичному творі визнає: «...***white people come in all colours / their systems sink past skin**...*», – колір тут виступає як символ різноманітності особистісних якостей, що характерні для білошкірих, і «біла» зовнішність сама по собі іще не ознака ворожості. **Елізабет Александер** (народ. 1962) у вірші ‘*Race*’ розповідає історію про чорношкірого дядька Пола, який “*becomes **fundamentally white***”, одружившись з білошкірою жінкою та обійнявши посаду лісника, котру зазвичай займає “*a **white person***”. Подорожуючи зі своєю “***ivory spouse***” [епітет], він соромиться своїх чорношкірих родичів: “...*strange thing is ‘**race**’...*”, – робить висновок Елізабет Александер, натякаючи, що справа зовсім не в кольорі шкіри, а в особистісних якостях людей. «Чорно-біла» полеміка спорідненого змісту спостерігається і у поета **Хакі Мадхубуті** (народ. 1942), який констатує у вірші ‘*On Being Brought from Africa to America*’: «...*Some view our **sable** (похмурий) **race** with a scornful*

eye, /'Their colour is a diabolic (злий, нечистий) die''/ Remember, Christians, Negro's, **black as Cain**, /May be **refined** and join th` **angelic** train...» - підкреслюючи, що чорношкірих не варто асоціювати з біблійним Каїном, адже самовдосконалення як шлях до святості відкритий усім людям, незалежно від кольору шкіри.

У інтимній ліриці афро-американців також присутня символіка кольору. **Гвендолін Беннет** (1902 – 1981) у творі 'To a Dark Girl' описує у коричнево-чорних відтінках зовнішність юної афро-американки *...brownness, rounded darkness of your breast, shadows where eye-lids rest, little brown girl...*, створюючи атмосферу для сприйняття метафори *sorrow's mate* в останній строфі, яка символізує тяжку долю пересічної чорношкірої дівчини. **Сонія Санчез** (народ. 1934) у вірші "To Anita" описує дівчину змішаної раси: '*...high yellow-black girl...like the sun you be... soul shades of blackness...walk your black song...*'. У творі присутнє порівняння кольору шкіри дівчини з кольором сонця, що є приводом для **самоствердження особистості через її унікальність**. Незвичні випадки інтерпретації кольору можна також знайти в рядках вірша 'Fantasy' **Гвендолін Беннет**. Красуня афро-американка змальована тут при місячному сяйві, яке пом'якшує чорний колір, що перетворюється вночі на **фіолетовий, сірий та темно-синій**: *...dusk-eyed/dark-haired queen, moon-veiled light, purple hair, bluish light*. Цей цікавий прийом дозволяє автору вирватися зі звичної чорно-білої схеми, а кольори, що утворилися, символізують **велич, гідність, меланхолію, духовність та цнотливість** закоханої чорношкірої дівчини.

Природно, що сучасним афро-американським письменникам вже недостатньо чорно-сіро-білої символіки кольору. Це видно, наприклад, з прямої мови **Гвендолін Беннет**, яка в одному зі своїх творів звертається до, імовірно, своєї долі: «...you bade me write poems – **brown poems of dark words...but I remembered a tapestry** [tapestry - непряма номінація до поняття «вірші», метафора та популярна американська лінгвокультурема] /That I would someday weave of **dim purples and fine reds and blues... wove a silver thread / Through the**

dusks of my dream stuff...» Під «коричневими віршами з темних слів» розуміється песимістичне й трагічне минуле, стереотипні уявлення про буття афро-американського етносу, а «**різнокольоровий гобелен**» - сучасні та майбутні вірші на найрізноманітніші теми, що цікавлять сучасного афро-американського літератора.

Історія афро-американської літератури містить відомості про посилення *оптимістичних* настроїв у творчості афро-американських письменників на сучасному етапі, що зумовлено найновішими суспільними перетвореннями. Природно, що сучасні афро-американські поети знаходять незвичні лінгвістичні засоби для вираження почуття оптимізму у свої творих, відображаючи новий етап розвитку етнокультурних уявлень. Так, наприклад, чорношкіра поетеса **Марі Еванс** (народ. 1923) у вірші '*Who Can Be Born Black?*' використовує форму риторичного запитання (увесь твір написано у формі риторичного запитання) з метою ефективнішого емоційного впливу на читача, переформатовуючи при цьому емотивний компонент лінгвокультурами "*born black*" (смісловне наповнення якого раніше було песимістичним) на оптимістичний: "*Who/can be born **black**/and not/sing/the **wonder** of it/the **joy**/the/**challenge**...Who/can be born/black/and not **exult!**"* Так, у словесно-поетичних образах метафорично осмислюються етнокультурний смисл: "*vibrating with the fire of pure knowing*", "*reeling with power*", "*explode in the majesty of our oneness*". Цей же смисл знаходимо у створених автором складних словах '*our comingtogether in our comingtogetherness*'. Проаналізувавши цей твір Марі Еванс, ми можемо стверджувати, що влучна заміна песимістичного емотивного маркування лінгвокультурами на оптимістичне здатна кардинально перепрограмувати стереотипне сприймання чорношкірої людини нею самою та суспільством взагалі.

Потужне джерело оптимізму у контексті афро-американського відродження вбачається іншим літератором, відомою чорношкірою письменницею **Мейсю Енгелоу** (народ. 1928), у далекому історичному минулому своєї раси: "*But today, voices of old spirit sound/Speak to us in words*

profound/Across the years, across the centuries,/Across the oceans, and across the seas. /They say, draw near to one another, save your race The ancestors remind us, despite the history of pain/We are a going-on people who will rise again/And still we rise.” У наведеному уривку вірша ‘*Million Men March Poem*’ знаходимо декілька лінгвокультурум: метафора *voices of old spirit* викликає у читача низку асоціацій з історією африканського континенту, які ніби «підпирають» оптимізм сучасників, стверджуючи, що рабство чорношкірих, у порівнянні зі стародавньою історією їхньої раси, – це лише тимчасове поневіряння, з яким пора покінчити. Дієслово *rise*, що декілька разів повторюється у вірші і набуває все більшої емотивності з кожним вживанням (цим же словом і завершується вірш), передає етнокультурний смисл непоборності чорношкірої раси.

Необхідно зазначити, що джерело оптимізму чорношкірі письменники вбачають не тільки в етнічному єднанні – не менш важливе переживання особистісного відродження ліричного героя чи героїні вірша. У поетеси **Гарріетте Муллен** (народ. 1953) сюжет вірша ‘*Shedding Skin*’ побудований навколо метафори (розгорнуте метафоричне втілення особистості ліричної героїні), що скидає з себе застарілу шкіру (ніби змія), аби бачити світ по-новому: “*Pulling out of the old scarred skin/ (old rough thing I don’t need now/ I strip off/slip out of/leave behind) ... And I’m blinking off old eyelids/for a new way of seeing...*” Звичайно, наведений приклад розгорнутої метафори можна розглядати як втілення ідеї особистісного відродження, а також і більш широко – у контексті відродження афро-американського етносу, як символ позбавлення від застарілих стереотипів.

Отож, символіка кольорів еволюціонує разом з афро-американською культурою та створює тло для заміни старих стереотипів новими. Так, традиційна символіка *страждання* у поетичному мовленні афро-американських літераторів ХХ-ХХІ ст., притаманна **чорному** кольору, співіснує з символікою піднесення та гордості за представників чорношкірого етносу. Семантика змінюється, але не повністю: існує семантична домінанта для кожного кольору, яка залишається незмінною. Чорний і білий – не єдині

кольори-символи, які знаходимо в афро-американській поезії: вивчаючи твори афро-американських поетів, ми зустріли також фіолетовий, синій, сірий (срібний), червоний тощо.

Наявність оптимістичного Е-компонента лінгвокультурем у ліриці американської чорношкірої літературної спільноти свідчить про те, що на всіх рівнях етнічної свідомості афро-американська етнічна спільність вийшла на якісно новий рівень етногенезу, еволюціонуючи у напрямку рівноправ'я серед інших етнічних спільностей світу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Воробей Н.В. Етнокультурна картина світу в афро-американській поезії: лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний аспекти. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. – Херсон, 2011. – 40 с.
2. Писатели США о литературе. Сборник статей. – Москва: «Прогресс», 1974. - 416 с.
3. Шегеда О.П. Символіка кольору у творчості Лесі Українки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrlit.vn.ua/article1/1563.html.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ганна Шелдагаєва – викладач кафедри англійської та турецької мов факультету перекладознавства Херсонського державного університету, член Міжрегіональної спілки письменників України МСПС, член Конгресу Літераторів України.

Наукові інтереси: актуальні питання перекладознавства, особливості перекладу віршованих творів, особливості перекладу літературних творів з культурологічною тематикою.